

VODE LI DRŽAVE RACIONALNO VANJSKU POLITIKU?

DO STATES CONDUCT FOREIGN POLICY RATIONALLY?

(How States think: the rationality of foreign policy, John J. Mearsheimer; Sebastian Rosato, Yale, University press: New Haven & London, 2023)

Hamza Memišević

hamzamemisevic@gmail.com

Primljen / Recieved : 11. 8. 2025.

Prihvaćen / Accepted: 12. 9. 2025.

U knjizi *How States Think: The Rationality of Foreign Policy* (2023), ugledni znanstvenici međunarodnih odnosa John J. Mearsheimer i Sebastian Rosato obrađuju temeljno i trajno relevantno pitanje: jesu li države racionalni akteri u međunarodnoj areni?

Polazeći od realističke paradigme, autori nastoje pokazati da su odluke o vanjskoj politici uglavnom racionalne, čak i kad rezultiraju pogubnim posljedicama. Racionalnost, u njihovu razumijevanju, ne znači uspješnost, nego odlučivanje u skladu s procjenom nacionalnog interesa na temelju dostupnih informacija. Ova knjiga predstavlja doprinos teorijskom diskursu, ali i izravan odgovor kritičarima racionalističkih pristupa koji sve češće tvrde da su vanjskopolitičke odluke često vođene emocijama, ideologijama ili zabudama.

Knjiga je teorijski utemeljena u ofenzivnom realizmu, struji međunarodnih odnosa čiji je glavni suvremeni predstavnik upravo John Mearsheimer. Autori pretpostavljaju da države djeluju u anarhičnom međunarodnom sustavu, gdje su sigurnost i opstanak temeljne brige, a racionalnost sredstvo postizanja tih ciljeva.

Metodološki, knjiga koristi studije slučaja kako bi evaluirala racionalnost ključnih vanjskopolitičkih odluka. Analizirani su: Hitlerova odluka o napadu na Sovjetski Savez (1941.), sovjetska invazija na Afganistan (1979.), američka invazija na Irak (2003.), te kineska vanjska politika u 21. stoljeću.

Cilj nije testiranje jedinstvene hipoteze, već kumulativno građenje argumenta kroz usporednu analizu. Ovakav pristup omogućava diferencijaciju između racionalnog i iracionalnog ponašanja država, uz poštivanje povijesnog konteksta i kompleksnosti donošenja odluka.

Autori tvrde da većina država većinu vremena djeluje racionalno, jer bi u suprotnom bile neuspješne ili bi čak prestale postojati. Međunarodni sustav "kažnjava" iracionalno ponašanje. Države koje prečesto griješe ili se ponašaju nepredvidivo

gube saveznike, resurse i sigurnost.

Ključno razlikovanje u knjizi jest ono između racionalne greške i iracionalne odluke. Racionalna greška nastaje kada država postupi logično u okviru danih informacija, ali pogrešno procijeni protivnika, teren ili međunarodni kontekst. Iracionalna odluka, pak, proizlazi iz ideološke zaslijepljenosti, zanemarivanja činjenica ili vođenja osobnim uvjerenjima lidera.

Autori knjige analiziraju četiri povijesno značajna primjera kako bi pokazali razliku između racionalnih i iracionalnih odluka u vanjskoj politici. Svaki slučaj detaljno je razrađen kroz prizmu tri osnovna pitanja: Koji su interesi države? Kakvi su bili dostupni podaci i procjene u trenutku odlučivanja? Je li odluka donesena na temelju logike i procjene koristi i troškova, ili izvan racionalnog okvira?

Napad nacističke Njemačke na Sovjetski Savez u šestom mjesecu 1941. godine predstavlja, prema autorima, arhetipski primjer iracionalne vanjskopolitičke odluke. Hitler je, unatoč savjetima vojnih stručnjaka i protivnim signalima iz obavještajnih izvora, odlučio otvoriti drugi front, vjerujući da će sovjetski režim brzo kolabirati.

Odluka je bila duboko ideološki motivirana: vođena rasnom teorijom o „nižim narodima“, antikomunističkim uvjerenjem i grandioznom vizijom stvaranja „životnog prostora“ na istoku (Lebensraum). Hitler je ignorirao strateške i logističke izazove operacije te podcijenio otpornost Crvene armije i sovjetskog stanovništva.

Prema Mearsheimeru i Rosatu, ključna iracionalnost leži u zanemarivanju empirijskih podataka i pretpostavki na temelju ideoloških dogmi, što čini ovu odluku suštinski različitom od racionalne pogreške.

Sovjetska odluka o intervenciji u Afganistanu predstavlja klasičan primjer racionalne odluke s negativnim ishodom. Nakon što je prosovjetski režim u Kabulu postao ugrožen unutarnjim sukobima i islamskim pobunama, sovjetsko vodstvo je procijenilo da bi gubitak Afganistana značio povećani američki ili pakistanski utjecaj na južnoj sovjetskoj granici.

S obzirom na hladnoratovski kontekst, Afganistan je imao geostrateški značaj, a Sovjeti su vjerovali da će kratka vojna intervencija stabilizirati situaciju. Odlučivanje je bilo racionalno: procijenjeni interesi, očekivani troškovi i koristi, planovi za brzo povlačenje. No, procjene su bile pogrešne.

Invazija je dovela do desetljeća iscrpljujućeg rata, međunarodne izolacije i konačnog povlačenja. Ipak, kako autori ističu, racionalnost se ne mjeri ishodom, već procesom odlučivanja. U tom smislu, Sovjeti su postupili kao racionalni akteri – samo s lošim rezultatima.

Odluka administracije Georgea W. Busha da pokrene rat protiv Iraka 2003. godine

predstavlja po autorima još jedan primjer iracionalne politike, ali ovoga puta u suvremenom kontekstu liberalno-demokratske sile.

Glavno javno opravdanje za invaziju bilo je navodno iračko oružje za masovno uništenje (WMD), iako su ključne američke obavještajne službe bile svjesne da takvi dokazi nisu pouzdani. Istovremeno, Irak nije imao veze s napadima 11.09., niti je predstavljao neposrednu prijetnju SAD-u.

Stvarna motivacija, tvrde autori, bila je ideološka ambicija preoblikovanja Bliskog istoka kroz instalaciju demokracije. Ova strategija bila je obilježena nerealnim pretpostavkama, ignoriranjem političkih i etničkih realnosti Iraka te potcjenjivanjem postratnih rizika.

Administracija nije provela ozbiljnu analizu posljedica ni troškova, već se vodila ideološkim uvjerenjem o „misiji slobode“ i post-9/11 emocionalnom potrebom za odlučnim djelovanjem. U tom smislu, autori zaključuju da je odluka iracionalna, unatoč formalno logičnoj strukturi vojne kampanje.

Vanjska politika Narodne Republike Kine prikazana je kao primjer racionalnog i strateški dosljednog ponašanja. Autori detaljno analiziraju kineski pristup odnosima sa Sjedinjenim Američkim Državama, širenje utjecaja u Indo-Pacifičkoj regiji, te globalnu ekonomsku strategiju kroz inicijativu „Pojas i put“.

Kineski lideri, posebno pod vodstvom Xi Jinpinga, postupno grade regionalnu prevlast, pritom izbjegavajući izravni vojni sukob sa SAD-om. Umjesto impulzivnih ili ideološki motiviranih poteza, kineska diplomacija pokazuje visok stupanj pragmatizma i dugoročnog strateškog razmišljanja.

Primjerice, ponašanje Kine u Južnokineskom moru – gradnja umjetnih otoka, povećanje vojnog prisustva, ali i ograničeno korištenje sile – ilustrira racionalno balansiranje između ekspanzije i izbjegavanja eskalacije. Isto vrijedi za tajvansko pitanje, gdje Kina koristi politički, ekonomski i vojni pritisak, ali izbjegava prelazak praga otvorene konfrontacije.

Usporedbom ovih slučajeva, autori učinkovito pokazuju da racionalnost u vanjskoj politici nije univerzalna, ali da je najčešći obrazac ponašanja država. Racionalnost ne jamči uspjeh – kao što pokazuje Afganistan, ali je neizostavna pretpostavka dugoročne moći i stabilnosti. Iracionalne odluke, premda rjeđe, imaju iznimno visoke troškove, osobito kada ih donose velike sile.

Autori dosljedno razvijaju argumente iz realističkog okvira, pri čemu koriste povijesne primjere ne da bi ih jednostavno opisali, već kako bi testirali teoretsku pretpostavku o racionalnosti.

U svijetu sve češćih tvrdnji o „ludim diktatorima“ ili „neuračunljivim režimima“, knjiga pruža analitički hladan okvir za razumijevanje ponašanja država, ne upadajući u moraliziranje.

Iako su analizirani slučajevi značajni, knjiga se temelji na samo četiri primjera, što ograničava mogućnost generalizacije. Nedostaje, primjerice, razmatranje ponašanja srednjih sila ili nestabilnih država.

Knjiga je objavljena u trenutku kada svijet svjedoči novom valu geopolitičkih sukoba, od kojih se neki često prikazuju kao proizvod iracionalnog ponašanja lidera.

Zapadni mediji često opisuju Vladimira Putina kao „nepredvidivog autokrata“. Ipak, Mearsheimer – i u ovoj knjizi i u ranijim radovima, tvrdi da je ruska politika racionalna iz realističke perspektive: sigurnost Rusije bila je narušena širenjem NATO-a, a agresija na Ukrajinu, iako destruktivna, može se promatrati kao pogrešna, ali racionalna odluka.

Knjiga pritom ne romantizira „hladnu logiku“, već upozorava na opasnosti kad države skrenu u emocionalnu, ideološku ili personaliziranu sferu odlučivanja – jer tada dolazi do ratova koji su ne samo tragični, već i strateški besmisleni.